

УДК: 347.951(477:340.113)

Шестакова С.О.,

кандидат філологічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

Shestakova S.O.

candidate of Philology, Associate Professor

Sumy National Agrarian University

**ЩОДО ПИТАННЯ «ЕТАЛОННОСТІ» МОВИ СУДОВИХ АКТІВ
AS FOR THE QUESTION OF LANGUAGE “ETALONITY” OF
COURT ACTS**

Анотація

У статті досліджуються судові акти, постановлені судами різної юрисдикції, на предмет дотримання норм сучасної української літературної мови. Розглядається можливість вживання уніфікованого терміна «судовий акт» замість термінів «судове рішення», «постанова», «ухвала». Стверджується, що до судових актів висуваються як правові, так і лінгвістичні вимоги. З мовного погляду судовий документ повинен бути логічним, зрозумілим і легким для сприйняття. Здійснений аналіз дозволив виокремити помилки редакційно-технічного і власне мовного характеру, а також описки, зумовлені неуважністю і недбалим ставленням до укладання судових документів. Найпоширенішими є мовні помилки граматичного характеру, пов'язані з творенням слів та їх форм, вживанням слів, словосполучень, речень. Зафіксовано значну кількість помилок орфографічного характеру, зумовлених недостатнім рівнем володіння правописними нормами. Доведено, що наявні в судових документах помилки не тільки ускладнюють правову комунікацію, але й дискредитують судові органи в суспільстві.

Abstract

The court acts are researched, resolutioned by courts of different jurisdiction, as for the keeping norms of modern Ukrainian literature. The possibility of using unified term “legal act” instead of terms “court decision”, “regulation”, “resolution” is considered. It is argued that both legal and linguistic requirements are brought to court. From a linguistic perspective, a court document must be logical, understandable and easy to perceive. The analysis made it possible to distinguish mistake language mistakes, in editorial and technical language and the linguistic nature of it, as well as cliches caused by negligence and careless attitude to the conclusion of court documents. The most common are grammatical language errors associated with the creation of words and their forms, the use of words, phrases, sentences. A significant number of spelling mistakes due to inadequate level of possession of spelling rules has been recorded. It is proved that the errors found in court documents not only complicate legal communication, but also discredit the judicial authorities in the society.

Ключові слова: судовий акт, мова процесуальних актів, мовні помилки, редакційно-технічні помилки, описки.

Key words: court acts, the language of legal acts, editorial and technical mistakes, erratums

Постановка проблеми в загальному вигляді. Судова система України, подолавши складний шлях становлення і розвитку, виявила, крім багатьох проблем, пов’язаних із посиленням та реалізацією судової влади, і необхідність забезпечення ясності й доступності мови правосуддя.

Для громадян, які читають судовий акт, останній повинен бути зразком, еталоном не тільки правильних юридичних суджень, міркувань, але і грамотно складеного документа. У судових актах не повинно бути граматичних, орфографічних, пунктуаційних та інших помилок, що може бути досягнуто тільки за умови володіння суддею нормами сучасної української

літературної мови, використання її багатого словникового складу, точного застосування мовних конструкцій і правильної побудови речень.

Сьогодні, коли судові акти розміщені в мережі Інтернет (Єдиний державний реєстр судових рішень) і доступ до них відкритий, грамотний виклад документа – не тільки показник рівня культури і професіоналізму судді, але й важливий елемент іміджу судової системи в цілому. За огляду на це необхідно приділяти серйозну увагу оформленню і стилю викладу документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мови і стилю викладу актів судової влади були предметом наукової уваги таких українських і зарубіжних дослідників, як Н. О. Батуріна, М. Л. Давидова, Д. А. Керімов, А. В. Красницька, О. В. Кот, О. В. Малишкін, В. Д. Найфлейш, С. В. Поленіна, А. М. Шепелев та інших. Проте залишаються суперечності у визначенні поняття «судовий акт», у змісті вимог до судового акта як процесуального документа щодо його правової культури і якості мови викладу.

Формулювання цілей дослідження. Метою нашої роботи є вивчення типології помилок, що трапляються в судових актах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не викликає сумнівів той факт, що організація тексту будь-якого судового акта повинна базуватися на правових і мовних принципах, оскільки ситуація, що розглядається в суді, має бути пояснена і кваліфікована з юридичного погляду і разом із тим – грамотно представлена в письмовому вигляді.

Вимоги, що висуваються законом до судових актів, закріплені в галузевому процесуальному законодавстві. З лінгвістичного погляду судовий акт повинен відповідати нормам сучасної української літературної мови, бути логічним, зрозумілим і доступним для сприйняття, характеризуватися використанням точної термінології.

Безперечно, мова судових документів є частиною літературної мови, що дозволяє кваліфікувати її як різновид літературної мови – особливий підвид офіційно-ділового стилю. З іншого боку, мова судових документів визначається

як особлива юридична мова, що штучно виникла в особливій галузі юридичної діяльності – здійсненні правосуддя.

Існування мови права сьогодні не викликає дискусій у науці. Проте щодо структури цієї мови єдність думок відсутня. Так, А. М. Шепелєв пропонує виокремлювати у структурі мови права такі елементи: 1) мова закону; 2) мова правової доктрини; 3) професійне мовлення юристів; 4) мова процесуальних актів; 5) мова договорів [1, с.14].

На думку М. Л. Давидової, існують чотири рівні юридичної мови: 1) мова нормативних правових актів; 2) мова правозастосовних та інших індивідуальних актів; 3) професійне мовлення юристів; 4) мова правової доктрини [2, с.73].

За словами В. Б. Ісакова, юридична мова складається мінімум з шести підстилів, зокрема: 1) мова законодавства; 2) мова підзаконних правових актів; 3) мова правозастосовної практики; 4) мова юридичної науки; 5) мова юридичної освіти; 6) мова юридичної журналістики [3, с.65].

Як бачимо, науковці, виокремлюючи різні юридичні підмови, одностайні в тому, що існує мова правозастосовних актів, вивчення якої є особливо важливим для юристів.

Дискусійним у науці залишається питання щодо визначення поняття «судовий акт». Як відомо, суд, здійснюючи правосуддя в цивільних справах, з метою захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інших суб'єктів правовідносин, вирішує по суті різноманітні питання, пов'язані з визнанням наявності чи відсутності тих чи інших прав та обов'язків, присудженням майна, встановленням фактів, які мають юридичне значення, заборони вчинення певних дій тощо. Така багатогранність діяльності суду, його повноважень у цивільному процесі призвела до різноманітності форм судових рішень, які суд ухвалює у процесі здійснення правосуддя.

Згідно зі ст. 258. ЦПК України судовими рішеннями є: 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови; 4) судові накази. [4]. Відповідно до ст. 241 КАС

судовими рішеннями є: 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови [5]. Ідентичні види судових рішень визначені у ст. 232 ГПК України.

Так, процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цими кодексами, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови. У випадках, передбачених цими кодексами, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею судового наказу.

Таким чином, з одного боку, у законодавстві термін «судове рішення» вживається як узагальнювальне поняття для всіх актів правосуддя, які ухвалюються судом в порядку цивільного, господарського чи адміністративного судочинства, з іншого – як процесуальний документ, яким закінчується розгляд справи та вирішується по суті матеріально-правовий спір між сторонами судового процесу в порядку позовного провадження, або питання, поставлене перед судом у порядку окремого провадження.

До того ж, більшість учених-процесуалістів (С. Н. Абрамов, М. А. Гурвич, Д. М. Чечот та інші) визначають судові рішення як судовий акт, яким завершується спір між сторонами (цивільно-правовий, господарський або адміністративний) і за допомогою якого здійснюється захист оспореного або порушеного права позивача, його визнання або відновлення, покладення на відповідача ряду обов'язків, що сприяють захисту або відновленню прав та законних інтересів позивача. З огляду на це, ми вважаємо справедливою думку О.В.Кота, який на підставі аналізу процесуальних актів і наукової літератури пропонує замість термінів «судове рішення», «ухвала», «наказ» вживати термін «судовий акт», який дозволить уніфікувати визначення родового поняття всіх актів органів судової влади незалежно від форми судочинства

(конституційного, адміністративного, господарського, цивільного чи кримінального) [6, с.9].

Відповідно до ст.10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова [7]. Згідно зі ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики» «судочинство в Україні у цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справах здійснюється державною мовою.... Професійний суддя повинен володіти державною мовою.... Слідчі і судові документи складаються державною мовою...» [8]. З огляду на це будь-яке порушення норм сучасної української літературної мови під час складання судових актів, навіть недотримання правил орфографії чи пунктуації, є прямим порушенням Конституції України та законів України.

Згідно зі ст. 243 ГПК України, ст. 269 ЦПК України, ст. 253 КАС України суд може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, виправити допущені в судовому рішенні описки чи арифметичні помилки. Незважаючи на те, що описки і граматичні помилки здебільшого не спотворюють текст судового рішення, не призводять до його неправильного сприйняття (крім помилок у власних назвах): неправильне розташування розділових знаків, неправильні відмінки слів, неправильне написання слів, застосування русизмів та діалектизмів, слід завжди враховувати той факт, що до судових актів висуваються особливі вимоги. На нашу думку, навіть якщо судовий акт є законним і обґрунтованим, але за формою не відповідає загальноприйнятим вимогам до документів загалом (незрозумілий, неналежно оформлений, з помилками, виправленнями тощо), він не має виховного і превентивного значення, крім того не додає авторитету судді й судовій системі в цілому.

Здійснений аналіз судових актів, постановлених судами Сумської області (дані Єдиного державного реєстру судових рішень), дозволив виявити наявність у них численних помилок редакційно-технічного і мовного характеру.

До порушень редакційно-технічних правил і норм належать:

- неправильне оформлення дат (01.11.2007 року, 01.01.2009 року, 18.11.2018 року тощо). Як відомо, дата в документах оформляється цифровим або комбінованим способом, тобто 01.11.2007 або 01 листопада 2007 року [9, с.275].

- Неправильне оформлення часу (близько 11.30 годині). У документах оформлення часу здійснюється арабськими цифрами від 00 до 60 у такій послідовності: години, хвилини, секунди.

- Неправильне оформлення реквізиту «адресат»: м. Суми вул Прокофєва 38А.

До порушень мовних норм належать такі типи помилок:

1) Граматичні:

Морфологічні:

- неправильна побудова словосполучень: *Згідно ч. 9 ст. 336 КПК України; Згідно повідомлення Начальника Львівської УВП; у відповідності до ст. ст. 384, 385 КК України, на протязі 2004, 2005 і 2006 років;*

- неправильне вживання прийменників: *розпорядчі функції по розподілу державних коштів; будівельних робіт по об'єктам; в її адресу;*

- порушення правил узгодження та керування: *по кримінальному провадженні № 12017200440004081; для розгляду кримінального провадження внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань 11.08.2014; рішення сесії Кролевецької міської ради від 28 вересня 2006 року фактично припинило та заборонило займатися йому підприємницькою діяльністю; близько 11:30 години;*

- неправильне визначення роду: *Яка ступінь тяжкості тілесних ушкоджень?*

- неправильні граматичні форми слів: *в матеріалах акту ревізії, під час виниклої конфліктної ситуації, зміст склавшихся між сторонами правовідносин.*

Синтаксичні (переважно відсутність необхідних розділових знаків):

Призначити у кримінальному провадженні № 12018200440004350 експертизу наркотичних засобів психотропних речовин та їх аналогів та прекурсорів; який як на досудовому слідстві так і в судовому засіданні.

2) Орфографічні: *визнаний винуватим у пред'явленому йому обвинуваченні; в тому числі на об'єкті; вище зазначеними суб'єктами, у продовж 2018-2019рр., враховуючі матеріальний стан, будучі допитаним тощо.*

3) Лексичні:

- русизми: *у виді обмеження волі; зі своєї сторони в період дії договору оренди; не відносяться до умови зміни, припинення і розірвання договору; обустроєння благоустрою, являється щире розкаяння винного, зі слідуєчих підстав;*

- розмовні слова: *розрахункового корінця у сумі 31373,26 грн. тощо.*

- неточне вживання синонімів: *копія вірна, суд прийшов до висновку, відповідно до діючого законодавства;*

- тавтологія і плеоназм: *лаявся брутальною лайкою в її адресу, спричинив шкоду її психологічному стану здоров'я.*

4) Логічні (вживання складних для сприйняття речень, порушення порядку побудови фраз тощо): *Крім того, ст.141 ЗК України визначений перелік підстав для припинення права користування земельною ділянкою, серед яких: - вилучення земельної ділянки має у випадках, коли це необхідно для суспільних та інших потреб, а дана земельна ділянка потрібна для обустроєння благоустрою м.Кролевець - площі Свободи для масового відпочинку мешканців м.Кролевець.*

В судовому засіданні ОСОБА_4 факт правопорушення визнала, пояснила, що порушення допущено з результаті того, що в районному відділі культури немає будинку культури, який повинний бути у кожному відділі, вони зберегли колектив як вокальний так і танцювальний.

Частково за рішенням Путивльського районного суду Сумської області було виплачено за 2007-2008 роки у розмірі 30%.

До логічних помилок належить також інверсія (порушення загальноприйнятого порядку слів), яка не є грубою помилкою, але треба пам'ятати, що прямий порядок слів – одна з особливостей офіційно-ділового стилю: *у зв'язку з неможливістю прибути обвинуваченого ОСОБА_1 до м. Суми* – краще сказати: *у зв'язку з неможливістю обвинуваченого ОСОБА_1 прибути до м. Суми*.

На нашу думку, судовий акт повинен відрізнятися максимальною простотою і зрозумілістю, що досягається вживанням відомих і широкоживаних зворотів, простих і, якщо можливо, стислих фраз. Не можна, як бачимо з наведених вище прикладів, перевантажувати тексти судових актів складними граматичними конструкціями, зокрема дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами, складнопідрядними реченнями, особливо якщо одні підрядні частини підпорядковуються іншим, утворюючи надскладні для сприйняття конструкції.

Зрозуміло, що судовий акт буде мотивованим, переконливим і об'єктивним, якщо під час його укладання дотримуються логічності і послідовності викладення матеріалу. Ст. 265 ЦПК України визначає загальну логіку викладу фактичного і юридичного матеріалу в судовому акті, структуру рішення суду, яка складається зі вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин. Проте дотримання однієї лише структури рішення не зробить його логічним. Суддя може формально дотримуватися вимог статті 265 ЦПК України, але порушити внутрішню логіку і послідовність викладу рішення.

Слід зазначити, що здійснений аналіз дозволив виокремити, крім помилок мовного характеру, описки, зумовлені недбалим ставленням до укладання документа і неухважністю під час його редагування: *не є переконливим, в особі судці ДЕМЧЕНКА О.С, аліменти втвердій грошовій сумі, ст.46 Конституції У кран зі ЩР*»* тощо.

Крім того, не викликає сумнівів, що безособовий характер викладу є однією з характерних рис офіційно-ділового стилю взагалі і мови судових актів

зокрема. Відповідно, виклад від першої особи не є характерним для цієї сфери. Проте в деяких судових рішеннях трапляються дієслівні форми І особи: *Вивчивши матеріали клопотання та додані до нього документи, вважаю його обґрунтованим; Перевіrivши надані матеріали клопотання та дослідивши докази по даних матеріалах приходжу до висновку, що клопотання підлягає задоволенню.*

Як бачимо, якість судових актів залежить не тільки від бездоганного дотримання норм права, а й мовних норм. Помилки і неточності в судових актах часто зумовлені: 1) недостатньою мовною компетенцією судей, 2) впливом людського фактору (обговорення і постановлення акта в нарадчій кімнаті, стан втоми, нервового напруження), 3). мінімумом часу, який відводиться законодавцем для підготовки судового акта, оскільки він повинен оголошуватися в тому ж засіданні, у якому розглядалася справа, що унеможливорює ретельне редагування документа.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна стверджувати, що судовий акт – це суворий офіційний документ і його постановлення – достатньо складний процес, який вимагає серйозної праці і зосередженості. Тільки бездоганне знання законів, ретельна досудова підготовка і постійна робота над підвищенням рівня професійної, зокрема й мовної майстерності, дозволять виносити правильні за змістом і бездоганні за формою судові акти.

Без сумніву, від кожного судового акта, який проголошується від імені держави, громадяни очікують, що він буде не тільки законним, обґрунтованим і справедливим, а й грамотним, логічним, зрозумілим. Необхідно, щоб кожен судовий акт був укладений бездоганно, оскільки грамотно написаний текст і правильне оформлення документа – це не тільки показник професіоналізму, але й прояв поваги до громадян.

Вважаємо, що укладачам судових актів слід звернути увагу на проаналізовані нами проблемні аспекти, які не тільки ускладнюють правову комунікацію, але й здатні дискредитувати судові органи в суспільстві.

Список літератури

1. Шепелев А. Н. Язык права как самостоятельный функциональный стиль : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2002.
2. Давыдова М. Л. К вопросу о стиле языка права. *Юрислингвистика - 11: право как дискурс, текст и слово* : межвуз. сб. науч. тр. / под ред. Н.Д. Голева, К.И. Бринева. Кемерово: КемГУ, 2011.
3. Исаков В. Б. Язык права. *Юрислингвистика - 2: русский язык в его естественном и юридическом бытии* : межвуз. сб. науч. тр. / под ред. Н.Д. Голева. Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2000.
4. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2004. № 40-41, 42. ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8066> (дата звернення 01.04.2019)
5. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. № 35-36, № 37. ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/stru> (дата звернення 01.04.2019)
6. Кот О. В. Судові акти в господарському процесі України: Автореф.дис....канд.юрид.наук (12.00.04). Київ, 2011. 23 с.
7. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>) (дата звернення 15.03.2019).
8. Про засади державної мовної політики: Закон України. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2013. № 23. ст.218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення 15.03.2019).
9. Красницька А.В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування. Київ: Парламентське видавництво, 2006. 528с.